

Μεταξύ μύθου και πραγματικότητας: ανασυγκροτώντας τον αφηγηματικό χαρακτήρα του Αντρέα Κορδοπάτη

Ματίνα Παρασκευά

Neograeca Bohemica | 20 | 2020 | 53-69 |

Matina Paraskeva: Between Fiction and Reality: The Construction of Antreas Kordopatis' Literary Character

Antreas Kordopatis, the main character in Thanasis Valtinos' novel *Synaxari Antrea Kordopati, Vivlio Proto: Ameriki* (1972 [1964]), emerged as an eminent literary figure in Greek post-war literature, especially due to his oscillation between fiction and reality. The aim of this paper is to examine the construction of Kordopatis' character as well as the methods and literary devices that are used for it. Valtinos' blurring of the lines between the real elements of Kordopatis' story and the fictional ones manages to achieve a twofold effect; firstly, he constructs a fluid literary persona that is constantly transforming to conquer its dream, and secondly, he subverts the reader's reception.

Keywords

Modern Greek fiction, literary character, narrative identity, Thanasis Valtinos

Το κείμενο αποτελεί επεξεργασμένη μορφή της εκτενέστερης μεταπτυχιακής εργασίας μου. Βλ. Paraskeva (2016).

Ένα από τα καίρια ζητήματα στα οποία στάθηκε η κριτική¹ για το *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο Πρώτο: Αμερική* (1972 [1964])² του Θανάση Βαλτινού αφορά, αναμφισβήτητα, το προσωπείο³ του Αντρέα Κορδοπάτη. Ο γηραιός Αρκάς μέσα από τις μεταναστευτικές του περιπέτειες από το χωριό του στην Αμερική στις αρχές του 20^{ου} αιώνα κατόρθωσε να μετασχηματιστεί σε εξέχουσα πρωταγωνιστική μυθιστορηματική περσόνα.⁴ Η βιογραφική ένδειξη του τίτλου εν είδει απομνημονεύματος και, κυρίως, η συγγραφική δήλωση σχετικά με την αληθινή ύπαρξη του Κορδοπάτη μετατόπισαν το αναγνωστικό ενδιαφέρον προς μια ρεαλιστική και πραγματολογική πρόσληψη της ιστορίας του και όχι σε μια εκ των προτέρων αποδοχή μιας ρεαλιστικής επίφασης που υιοθετείται στο κείμενο. Με άλλα λόγια, μέσα από αυτή την αναζήτηση ταυτίσεων μεταξύ μύθου και πραγματικότητας, ο Κορδοπάτης αποτυπώθηκε στη συνείδηση του αναγνώστη περισσότερο ως πραγματικό παρά ως μυθιστορηματικό πρόσωπο ή λογοτεχνικός χαρακτήρας που φέρει τα σημάδια της δημιουργίας του.⁵ Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει τον χαρακτήρα του Αντρέα Κορδοπάτη και, ειδικότερα, τους τρόπους με τους οποίους συγκροτείται το αφηγηματικό προσωπείο του καθώς και τις αφηγηματικές τεχνικές που επιστρατεύονται γι' αυτό. Με την έννοια του χαρακτήρα δεν εννοούμε απλώς ένα αφηγηματικό πρόσωπο του οποίου η συγκεκριμένη

1 Danopoulos (2013: 19–20, 40).

2 Το αφήγημα (εφεξής *Συναξάρι Α'*) δημοσιεύεται πρώτη φορά σε συνέχειες στον *Ταχυδρόμο* το 1964, βλ. Valtinos (1964). Επιπλέον, στο εξώφυλλο του τεύχους 511 ο τίτλος αναγράφεται «Οι περιπέτειες του Αντρέα Κορδοπάτη», ενώ εκδίδεται σε βιβλίο το 1972, βλ. Valtinos (1972). Οι παραπομπές στο *Συναξάρι Α'* γίνονται στην τελευταία έκδοση, βλ. Valtinos (1²2015).

3 Με τον όρο 'προσωπείο' αναφερόμαστε στους λογοτεχνικούς χαρακτήρες που εμφανίζονται στο κείμενο, εδώ στον Κορδοπάτη. Πρόκειται για αφηγηματικό τέχνασμα απόκρυψης ή αποκάλυψης μέσω του οποίου ο συγγραφέας «εκφράζει τον εαυτό του – ή έναν από τους εαυτούς του χωρίς να χρειάζεται να έχει απολύτως την ευθύνη για όσα λέει». Βλ. Kostiou (2005: 98).

4 «Ο Ανδρέας Κορδοπάτης είναι υπαρκτό πρόσωπο. Ήταν συγγενής ενός συμμαθητή μου στην Τρίπολη. Ήταν παραμυθιάς, καλοπερασάκιας. [...] Είχε επίσης συγγραφικές φιλοδοξίες. Είχε γράψει τα ταξίδια του στην Αμερική σε μερικές κόλλες χαρτί. Ήθελε να τις στείλει για δημοσίευση στην Ακρόπολη. [...] Και ο Γιάννης, αυτός ο φίλος στον οποίο έχω αφιερώσει το πρώτο *Συναξάρι*, δακτυλογράφησε αυτά τα φύλλα. [...] Τα βρήκα λίγο αργότερα σε κάποια εκκαθάριση, συμπτωματικά, και ήμουν σε θέση πια να καταλάβω ότι είχα ένα πολύ καλό υλικό στα χέρια μου. Ένα καλό θέμα. Και βεβαίως άρχισα να τα επεξεργάζομαι.» Valtinos (2016: 338).

5 Αυτή η άποψη ενισχύθηκε περισσότερο με την κυκλοφορία του έργου *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο Δεύτερο: Βαλκανικοί* – '22 (2000), στο οποίο, υποτίθεται, παρακολουθούμε τη συνέχεια της ιστορίας του Κορδοπάτη. Ως εκ τούτου σε πολλές συνεντεύξεις επαναλαμβάνονται παρεμφερείς ερωτήσεις περί πραγματικού Κορδοπάτη. Ενδεικτικά βλ. Valtinos (2000a: 8–9).

ιδιοσυγκρασία, οι επιθυμίες και το ήθος κατευθύνουν τα λόγια και τις πράξεις του,⁶ αλλά «το σύνολο των διαφοροποιητικών γνωρισμάτων που επιτρέπουν να επαναταυτοποιήσουμε ένα ανθρώπινο άτομο ως τον ίδιο»,⁷ τις «καθ' ἑξίν προδιαθέσεις»⁸ από τις οποίες αναγνωρίζουμε ένα πρόσωπο.

1. Η αφηγηματική ταυτότητα του Αντρέα Κορδοπάτη

Προχωρώντας στο κύριο μέρος της αφήγησης αποσαφηνίζεται πως πρόκειται για έναν αφηγητή πρώτου προσώπου, ενώ σύμφωνα με την τυπολογία του Genette,⁹ ως προς τα επίπεδα αφήγησης και συμμετοχής είναι εξωδιηγητικός και ομοδιηγητικός αντίστοιχα. Σε τρία μη αριθμημένα και ανισομερή κεφάλαια ο Κορδοπάτης εξιστορεί τις προσπάθειές του να μεταναστεύσει στην Αμερική, οι οποίες καλύπτουν το χρονικό διάστημα από το 1903 έως το 1910. Ο αφηγηματικός φακός δεν εστιάζει στον εσωτερικό ή συναισθηματικό κόσμο του αλλά σε μια δωρική καταγραφή των γεγονότων, η οποία συνδυάζεται με ελεύθερο πλάγιο λόγο και πολλά διαλογικά μέρη με κοινό παρονομαστή την ιδιότυπη ρητορική του. Συνεπώς, το προσωπείο του αφηγητή Κορδοπάτη δεν κατασκευάζεται μέσα από τις ατομικές σκέψεις ή τη φωνή της συνειδητής του, αλλά από τις επιλογές και την προσωπική αγωνία ως απόρροια της δράσης του¹⁰ καθώς και από τη γλώσσα του.

Ένα από τα κυριότερα στοιχεία της ταυτότητας του Κορδοπάτη, το οποίο αναζωπυρώνει συνεχώς την πλοκή, αποτελεί αυτή η από ένα σημείο κι έπειτα «έξη», αυτή η επίμονη και επαναλαμβανόμενη ιδέα αρχικά της μετανάστευσης κι ύστερα της παραμονής στην Αμερική. Προτού ξεκινήσει η κύρια αφήγηση, ο Κορδοπάτης παραθέτει ένα ακόμα προλογικό σημείωμα για το οικογενειακό του δέντρο, στοιχείο το οποίο δημιουργεί μια αίσθηση οικειότητας στον αναγνώστη.¹¹ Το πρώτο κεφάλαιο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και «εισαγωγικό»,

6 Abrams (2010: 515).

7 Ricoeur (1998: 162).

8 Ο Ricoeur προβαίνει σε δύο διακρίσεις σχετικά με τις «καθ' ἑξίν προδιαθέσεις»: αφενός τις συσχετίζει με την έννοια της συνήθειας, είτε της ενυπάρχουσας είτε της επίκτητης, αφετέρου τις συνδέει με το σύνολο των «επίκτητων ταυτίσεων, μέσω των οποίων κάτι από το άλλο εισδύει στη σύνθεση του ίδιου». Όπ.π., 165.

9 Genette (1972: 251-256).

10 Ο Uri Margolin επισημαίνει τη θεμελιώδη σημασία της δράσης στην (ανα)συγκρότηση ενός λογοτεχνικού χαρακτήρα έναντι των πνευματικών ιδιοτήτων του, βλ. Margolin (1986: 205-225).

11 Οι πληροφορίες για το παρελθόν ενός χαρακτήρα, εκτός από τη στοιχειοθέτηση της ταυτότητάς του, τον καθιστούν πιο οικείο στον αναγνώστη, αφού είναι στην προνομιακή θέση να διαθέτει γνώσεις, σαν να τον ήξερε μια ζωή. Βλ. Harvey (1965: 33).

καθώς ο Κορδοπάτης κάνει λόγο για τα αίτια της μετανάστευσής του με ένα τρόπο υπολανθάνοντα και αναγωγικό. Από την ατομική ιστορία περνά σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, χωρίς να αναφέρει ποτέ ρητά τους λόγους για τους οποίους επιθυμεί να φύγει. Η περιρρέουσα εθνική και, κυρίως, τοπική ατμόσφαιρα υποδαυλίζει τις ανησυχίες του Κορδοπάτη με αποτέλεσμα το 1903 το μεταναστευτικό ρεύμα να τον παρασύρει. Από τη στιγμή αυτή, το ταξίδι για την Αμερική δεν γίνεται απλά στόχος αλλά αυτοσκοπός και τρόπος ζωής, αφού όλα γίνονται για μια θέση στο αμερικάνικο όνειρο. Ύστερα από δύο μεταναστευτικές απόπειρες και αιψηφώντας όλα τα εμπόδια, η τρίτη προσπάθεια στέφεται με επιτυχία προχωρώντας όλο και πιο κοντά στην εκπλήρωση του στόχου του. Φτάνοντας όμως στην Αμερική, κρίνεται και πάλι «σκάρτος», γεγονός το οποίο τον αναγκάζει να επαναπατριστεί. Ωστόσο, η ακατανίκητη ορμή και η έμμονη, πια, τάση για παραμονή τον οδηγεί στη λιποταξία κι ύστερα σε ένα ατέρμονο παιχνίδι κρυφτού και περιπλάνησης.

Για την επίτευξη του στόχου του ο Κορδοπάτης αποκρύπτει την πραγματική του ταυτότητα αλλάζοντας συνεχώς όνομα και ρούχα, ενώ παράλληλα, μέσα από το διαρκές αίτημά του να συνευρίσκεται με καθετί που τον συνδέει με την πατρίδα αναδεικνύονται πτυχές τόσο της έννοιας της ετερότητας όσο και της τομής ανάμεσα στην ατομικότητα και τη συλλογικότητα. Αυτά τα τεχνάσματα τα οποία επιστρατεύει, κυνηγημένος μέσα στην αγωνία και τον φόβο, οριοθετούν τον χαρακτήρα του και δομούν μια σχεσιακή αφηγηματική ταυτότητα αποδεικνύοντας, όπως θα δούμε, την αστάθεια και τη ρευστότητά της.

Η μεταμπίεση, δηλαδή η «προσπάθεια για την απόκρυψη της ‘πραγματικής’ εικόνας και την προβολή μιας άλλης εικόνας του εαυτού, με την καθοριστική βοήθεια της αλλαγής των ρούχων»¹² συνδέεται άμεσα με το θέμα της ταυτότητας. Ο Κορδοπάτης πολλές φορές αναγκάζεται να απεκδυθεί τα δικά του ρούχα για να μην γίνει αντιληπτός και να ξεφύγει την καταδίωξη ή αλλάζει τον τρόπο ενδυμασίας του προκειμένου να υπογραμμιστεί είτε η διαφορετικότητα είτε η υπεροχή του. Πρώτα απ’ όλα, για να δραπετεύσει από το πλοίο της επιστροφής ενδύεται έναν άλλο ρόλο και «αποφασί[ζει] να κάν[ει] τον κουτό»,¹³ οριοθετώντας έτσι μια σημαντική πτυχή του χαρακτήρα του. Ο Κορδοπάτης υποδηλώνει την εξυπνάδα του, η οποία, ωστόσο, σε πολλά σημεία της αφήγησης, υπονομεύεται από τον ίδιο, καθιστώντας τον έναν αναξιόπιστο αφηγητή.¹⁴ Αλλά και ως λιποτάκτης πια από το πλοίο, προσπαθώντας να βρει τρόπους να διαφύγει με το τρένο για άλλη

12 Mike (²2001: 15).

13 Valtinos (¹²2015: 52).

14 Έτσι, π.χ. στη Σικελία, ενώ κάνει παζάρια δηλώνοντας πως «δεν [τον] έπιαναν κορόιδο», λίγες γραμμές παρακάτω αφηγείται πώς εξαπατήθηκε από το ναυτιλιακό πρακτορείο. Όπ.π., 30-31.

πολιτεία ανταλλάσσει τα ρούχα του για να μην αναγνωριστεί.¹⁵ Η αμφίεση ως δείκτης της διαφορετικότητας ανιχνεύεται σε δύο περιπτώσεις. Κατά τη συνάντηση με τον ξάδερφό του, αυτός τον φροντίζει και τον περιποιείται, αγοράζοντάς του καινούρια ρούχα με τη βοήθεια των οποίων υιοθετεί μια αστική εμφάνιση.¹⁶ Επιπλέον, όταν φτάνει στην Ιταλία αγοράζει καινούρια ενδυμασία, ένα κουστόμι το οποίο προκαλεί μεγάλη εντύπωση.¹⁷ Η αλλαγή που επέφερε πάνω του το ταξίδι αποτυπώνεται σε αυτό το «ασυνήθιστο κουστόμι», εφόσον μάλιστα το μοτίβο της προσωπικής αμφίεσης του Κορδοπάτη ενισχύει την επιδίωξή του για «μετεξέλιξη σε πολιτισμένη οντότητα».¹⁸

Για την επιτυχία του σκοπού του, ο Κορδοπάτης χρησιμοποιεί και πολλά ψευδώνυμα, ένα ακόμα τέχνασμα που συνδέεται με την απόκρυψη της ταυτότητας.¹⁹ Εάν θεωρήσουμε πως το όνομα αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο ενός μυθοπλαστικού προσώπου καθιστώντας το μοναδικό,²⁰ τότε ο Κορδοπάτης υπονομεύει όχι μόνο τη μοναδικότητα, αλλά, κυρίως, την ασυνέχεια και τον αρραγή χαρακτήρα της ταυτότητάς του καθώς «άλλαξ[ε] ονόματα και επίθετα πολλά», με σκοπό να αποφύγει την αναγνώριση.²¹ Εκδίδει εισιτήριο ως Χρήστος Μανθόπουλος,²² γράφει στα αδέρφια του με συνθηματικό Τομ Τζιάσον,²³ δηλώνεται στο εργοστάσιο ως Τομ Κάλας²⁴ και αρνείται το ίδιο του το όνομα.²⁵ Με όση συνέπεια αλλάζει όνομα με τόση απερισκεψία αποκαλύπτει μόνος του το πραγματικό του όνομα πυροδοτώντας την προδοσία του από τους ομογενείς του.²⁶ Ο Κορδοπάτης αποδίδει στο όνομά του, σημαίνουν της «πραγματικής» του ταυτότητας, την ιδιότητα της «καθαρότητας», της αγνότητας. Φαίνεται να έχει επίγνωση πως οι πολλαπλές μεταμορφώσεις του πραγματικού ονόματος είναι μιαρές και αποτυπώνουν τις ανήθικες και έκνομες συνδηλώσεις της λιποταξίας του.

Αν η αφηγηματική έκβαση μπορούσε να καθρεφτιστεί στο όνομα του Κορδοπάτη, τότε μάλλον πρόκειται για καθαρή υπονόμηση, εφόσον σύμφωνα

15 «Ένας Μανιάτης είχε ρούχα παλιά, δρίλινα, και μια τραγιάσκα. Εγώ τα είχα πάρει στην Ιταλία. Του δωσα τα δικά μου και πήρα εκείνα. Αν φτάναμε μαζί σε κανένα μέρος τ' αλλάζαμε πάλι.» Όπ.π., 57.

16 Όπ.π., 64.

17 Όπ.π., 122.

18 Paivanas (2012: 111).

19 Mike (2001: 31).

20 Barthes (2002: 82).

21 Valtinos (2015: 85).

22 Όπ.π., 58.

23 Όπ.π., 65.

24 Όπ.π., 85.

25 Όπ.π., 100.

26 Όπ.π., 95.

με την έρευνα του Παϊβανά²⁷ το επώνυμο Κορδοπάτης (< κορδοπατώ), δηλαδή ο «υπερήφανα βαίνων», «φοβερίζων» και «απειλών», δεν επαληθεύεται. Σε κάθε περίπτωση, παρόλο που το εγχείρημα της μεταμφίεσης και των ψευδωνύμων πραγματοποιείται για λόγους «επιβίωσης» και διασφάλισης της παραμονής του στην Αμερική, επιτελεί λειτουργία (ανα)σημασιοδότησης του υποκειμένου, καθώς η συνεχής απόκρυψη της πραγματικής ταυτότητας προκαλεί την υπονόμηση της και, επομένως, δείχνει τον ασταθή και ευμετάβλητο χαρακτήρα της. Η απόσταση που διανύει ο Αντρέας Κορδοπάτης για να γίνει Άντριου Πάτις είναι μεγάλη και ολισθηρή. Εάν το πάθος για την Αμερική παραμένει ένα σταθερό, ως το τέλος, χαρακτηριστικό της ταυτότητάς του, τότε παρακολουθούμε πώς θυσιάζει την ακεραιότητά της και ανατρέπει τη σταθερότητά της. Το κυνήγι της ευζωίας αποτελεί παράλληλα και έναν αγώνα αυτογνωσίας και αυτοσυνειδησίας, ο οποίος μένει ανολοκλήρωτος, γεγονός το οποίο επιτείνει και το εκκρεμές τέλος της ιστορίας.

Στον εύπλαστο χαρακτήρα του Κορδοπάτη, ο οποίος απορρέει από τη ρευστή και ευμετάβλητη στάση που διατηρεί, αντανακλάται η θεωρία του Bakhtin για τη διαλογική θέση και θέαση του υποκειμένου, σύμφωνα με την οποία «το εγώ [...] δεν είναι ποτέ ολικό, αυτόνομο, απτά υπαρκτό αλλά υφίσταται μόνο διαλογικά σε μια ελαστική σχέση με το έτερο, με τα άλλα εγώ».²⁸ Ο χαρακτήρας του Κορδοπάτη, λοιπόν, προϋποθέτει έναν «έτερο» πόλο για να ενεργοποιείται και να δραστηριοποιείται. Παρά τη μοναχική του διαδρομή, ο ήρωας βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με τους άλλους, καθώς και σε διαρκή ετοιμότητα μεταμόρφωσης αλλά και αυταπάρνησης.²⁹ Καθόλη τη διάρκεια της αφήγησης ο Κορδοπάτης βρίσκεται είτε σε συμπληρωματικές είτε σε αντιστικτικές σχέσεις με τους άλλους, οι οποίες συνεπικουρούν την κατασκευή της ταυτότητάς του. Κάνοντας λόγο για τα πλαίσια ετερότητας με τα οποία συγκλίνει ή αποκλίνει μπορούμε να τα διακρίνουμε σε εθνικό, πολιτισμικό, ερωτικό και γλωσσικό επίπεδο.

Η σχέση του Κορδοπάτη με τους ομοεθνείς του εκτίθεται σε καίρια σημεία της αφήγησης. Από την αρχή, αν και αφήνεται να εννοηθεί η ισχύς της προσωπικής του απόφασης να ξενιτευτεί, η ταύτιση με την κοινότητα υπολανθάνει στο επίπεδο της ευρύτερης μεταναστευτικής ροής με το διαρκές αίτημα της συνύπαρξης να διατρέχει όλο το κείμενο. Ως εκ τούτου, ο Κορδοπάτης παλινδρομεί ανάμεσα στη φυγόκεντρη τάση σε σχέση με την πατρίδα και το κεντρομόλο αίσθημα προς την εθνική συλλογικότητα, η οποία ανιχνεύεται στο δίκτυο σχέσεων όπου εμπλέκεται εκτός εθνικών συνόρων.

27 Paivanas (2012: 116).

28 Tziouvas (1993: 121).

29 Valtinos (¹²2015: 75).

Κατά τη διάρκεια της παραμονής και της διαρκούς μετακίνησής του στην Αμερική, ο Κορδοπάτης διατυπώνει με σαφήνεια την προσκόλληση στην κοινότητα μέσα από τη συστηματική προσπάθεια εύρεσης ελληνικού στοιχείου, κι έτσι από το πρώτο βράδυ αναζητά «γκρικ σάλα» και ελληνικό ξενοδοχείο για να μείνει. Οι Έλληνες είναι αυτοί που αναδεικνύονται αρωγοί στην αγωνιώδη περιπλάνησή του και με τη σειρά του ο ίδιος ανταποκρίνεται εξίσου στις ανάγκες των συμπατριωτών βοηθώντας και λειτουργώντας ως μέλος μιας ομάδας. Ακόμα και το αμερικάνικο τοπίο παρουσιάζεται, κυρίως, σε συνάρτηση με το ελληνικό στοιχείο· οι περιοχές και τα τοπωνύμια χαρτογραφούνται βάσει των διαθέσιμων εργατικών θέσεων και του ελληνικού πληθυσμού. Όπως φαίνεται, ο πρωταγωνιστής καλλιεργεί στενούς δεσμούς και εκτός εθνικού γεωγραφικού χώρου. Οι δεσμοί αυτοί διέπονται από άγραφους κανόνες αλληλεγγύης και αμοιβαίας στήριξης, και υπαγορεύονται από την αντίληψη της σχέσης ανάμεσα στο άτομο και την ομάδα, ούτως ώστε να αποκαλύπτονται οι λεπτές αποχρώσεις της εθνικής του ταυτότητας. Μέσα στις στερητικές και εξοντωτικές συνθήκες διαβίωσης, διαποτισμένος από φόβο και αγωνία αισθάνεται ασφάλεια και οικειότητα αναφορικά με ό,τι τον συνδέει με την πατρίδα και τις ρίζες του. Η εθνική πτυχή της ταυτότητας του Κορδοπάτη ορίζεται με γνώμονα τη συλλογικότητα, τη συσπείρωση και τη συνοχή της ομάδας και οριοθετείται από έτερους πομπούς στη βάση της κοινής εθνικής, πολιτισμικής και γλωσσικής καταγωγής, ιδέα, όμως, που δεν αργεί να αποσταθεροποιηθεί. Όπως και ο παππούς του, ο Κορδοπάτης υφίσταται την προδοσία από ομοεθνείς του.³⁰

Ήδη έχει επισημανθεί πως «ο Κορδοπάτης διαφοροποιεί τους ανθρώπους βάσει φυλετικών, εθνικών και θρησκευτικών κριτηρίων και τους ελληνοφώνους με κριτήρια τοπικής καταγωγής».³¹ Η επαφή με το «ξένο», λειτουργεί, κυρίως, διεκπεραιωτικά, είτε το παρουσιάζει με όρους υποτιμητικούς,³² είτε το προσεγγίζει προς όφελός του με συνωμοσιακή διάθεση,³³ εκτός από μικρές εξαιρέσεις.³⁴ Οι εντυπώσεις από τη γνωριμία με τα νέα πολιτισμικά στοιχεία και συμφραζόμενα αποτυπώνονται αμυδρά³⁵ και ενίοτε σε αντιπαραβολή με τα πάτρια ήθη.³⁶

30 Valtinos (1²2015: 96–98).

31 Paivanas (2012: 113).

32 «Μας έδιναν κάτι ρέγκες με σκουλήκια, χαλασμένες, τις πετάγαμε. Μόλις τις πετάγαμε εμείς, βούταγαν Αλβανοί και άλλες φυλές, τις άρπαζαν.» Βλ. Valtinos (1²2015: 44).

33 «Πέρασε κάμποσος καιρός κι άρχισαν λίγους λίγους να διώχνουν Ιταλούς και Γιαπωνέζους. Κι εμείς φέρναμε Έλληνες από τα γύρω σέξια. Σε κανά μήνα, πάνε οι Ιταλοί, πάνε οι Ιάπωνες.» Όπ.π., 85.

34 Βλ. τη σχέση που συνάπτει με τον Μεξικόνο μέσα στη φυλακή, όπ.π., 110–111.

35 Η επαφή του με τον κινηματογράφο αποδίδεται τηλεγραφικά, χωρίς κανένα σχολιασμό: «Έμενα όλη μέρα στο σπίτι και με το νύχτωμα έβγαίνα, πήγαινα στον κινηματογράφο ή γύριζα στους δρόμους.» Όπ.π., 78–79.

36 «Πήγαμε πρώτα σ' ένα κινέζικο μαγέρικο να φάμε. Εκεί τα φέρνουν όλα, πέντ' έξι πιάτα, από την αρχή. Μέχρι γλυκό.» – «Φτάσαμε στην Πορτογαλία και μείναμε μισή

Επιπλέον, και ο ερωτικός «άλλος» ως πτυχή και έκφραση της ανθρώπινης φύσης αποτελεί ένα πεδίο στο οποίο ο Κορδοπάτης διαφοροποιείται. Επιλέγει να καταστείλει το ερωτικό ορμέμφυτο και να αντισταθεί στη γυναικεία συνεύρεση, προκειμένου να ενεργήσει σύμφωνα με τη βαθύτερη επιθυμία του για αποχώρηση. Σε τυχαίες συναντήσεις του με γυναίκες ελευθέρων ηθών πασχίζει να αποδείξει την ηθική του εξάρτηση αρνούμενος να έρθει σε επαφή μαζί τους είτε στην Ιταλία³⁷ είτε στην Πάτρα.³⁸ Αλλού, η γυναίκα, ως ερωτικό στοιχείο, παρουσιάζεται ως εμπόδιο της ατομικής προόδου και συνώνυμο της δολιότητας. Συνεπώς, η σεξουαλική ταυτότητα του Κορδοπάτη αποδεικνύεται εκούσια καταπιεσμένη και ο θηλυκός έτερος πόλος παραμένει αδρανής. Η ερωτική επιθυμία καταστέλλεται για χάρη της επιθυμίας για μετανάστευση και διατήρηση της ηθικής του υπόστασης.

Ποια διάσταση αναδύεται, λοιπόν, στον μεγαλύτερο βαθμό; Η ατομική ή η συλλογική εντός της οποίας καλλιεργείται η εθνική ταυτότητα; Η απάντηση βρίσκεται κάπου στο διάκενο σημείο, καθώς οι δύο διαστάσεις αλληλοκαλύπτονται ανάλογα με τις περιστάσεις. Ο Κορδοπάτης βρίσκεται οξύμωρα μετέωρος μεταξύ συλλογικής και ατομικής βούλησης. Επιζητά συνεχώς την επαφή και την ένταξη στην ομάδα, δίνοντας την αίσθηση πως προσπαθεί να αναπληρώσει το κενό και την απόσταση από τον γενέθλιο τόπο, επιχειρώντας μια ισορροπία ανάμεσα στο οικείο και στο αλλότριο.

2. Η αφηγηματική γλώσσα

Η αφηγηματική γλώσσα στο *Συναξάρι Α'* συνιστά ένα από τα κατεξοχήν χαρακτηριστικά της γραφής του Βαλτινού, όπως έχει επισημάνει και η κριτική σχολιάζοντας, ως επί το πλείστον, μορφικά και συντακτικά γνωρίσματα: «επιγραμματικότητα και τηλεγραφική διατύπωση που θυμίζουν κάπως Μακρυγιάννη»,³⁹ «περιεκτική βραχυλογία»,⁴⁰ «βιβλικός λόγος»,⁴¹ «πηγή σαφήνειας, διαφάνειας και καθαρότητας»,⁴² «λαϊκή προφορική μαρτυρία»⁴³ με έμφαση στην «παρατακτική σύνδεση των προτάσεων και το ρήμα».⁴⁴ Όλα τα σχόλια επικεντρώνονται

μέρα. [...] Βλέπαμε τις γυναίκες, πήγαιναν στα μαγαζιά για ψώνια, με τα μαντίλια στο κεφάλι, όπως στην πατρίδα.» Όπ.π., 71 και 121.

37 Όπ.π., 29.

38 Όπ.π., 123.

39 Sachinis (1984: 208).

40 Mastrodimitris (2005: 246).

41 Ziras (2002: 89).

42 Kotzia (2012: 61).

43 Nikolopoulou (2002: 98).

44 Charalampidou (1999: 230).

στον προφορικό,⁴⁵ λαϊκότροπο, αποπλιστικά λιτό, μακρυγιαννικού ύφους και φωτογραφικής αποτύπωσης λόγο, ο οποίος συνοψίζεται στη διατύπωση της Henrich-Χρυσομάλλη ως «το ύφος της αμεσότητας, η αρμονία λόγου και περιεχομένων».⁴⁶ Ένα κείμενο «απατηλά απλό»⁴⁷ μέσα από το οποίο «δημιουργείται μια αίσθηση άμεσης επαφής με τον κόσμο – μια χοϊκή πάντως αμεσότητα που ταυτόχρονα περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε πράγματα χειροπιαστά, σε καταστάσεις χοντρικά ξεκαθαρισμένες αρχαϊκές».⁴⁸

Αναντίρρητα, η γλώσσα στο *Συναξάρι Α'*, ιστορικά θεωρούμενη, αντίκειται στην επιβολή του γλωσσικού κομφορμισμού και της γλωσσικής τακτοποίησης της εποχής του, που προωθούσε μια δημοτική αποκαθαρμένη από τις αγροτικές της ρίζες.⁴⁹ Το κείμενο εντάσσεται στην ευρύτερη τάση της μεταπολεμικής πεζογραφίας προς τη λαϊκή αφήγηση και τον μακρυγιαννισμό αλλά και την πρωτοδοτήση των γλωσσικών καταβολών του συγγραφέα.⁵⁰ Επιπλέον, εγγράφεται στην κατηγορία της μαρτυρίας που φέρει τους ανάλογους ιδεολογικούς προσανατολισμούς της προφορικότητας.⁵¹ Προκειμένου να κατανοήσουμε πληρέστερα τη λειτουργία της γλώσσας, θα τη διερευνήσουμε ως βασικό στοιχείο συγκρότησης της ταυτότητας του αφηγητή αλλά και ως δομική συνιστώσα της αφήγησης.

Η γλωσσική συμπεριφορά του Κορδοπάτη, η οποία πραγματώνεται μέσα από το προσωπικό του ιδιόλεκτο, θεματοποιεί το ζήτημα της γλωσσικής ετερότητας, η οποία δομείται πάνω σε δύο άξονες: ο πρώτος αναπτύσσεται στη βάση της ανεπαρκούς γλωσσικής επικοινωνίας και, επομένως, στην ανάδειξη του ισχυρού δεσμού ανάμεσα στη γλώσσα, το έθνος και την ταυτότητα, και ο δεύτερος στην αφομοίωση δάνειων λέξεων από τον νέο γλωσσικό κώδικα.

Πρώτα απ' όλα, η έλλειψη γνώσης και η δυσκολία κατανόησης στο νέο γλωσσικό περιβάλλον αναδεικνύει την κυρίαρχη διάσταση της γλώσσας, την επικοινωνιακή. Ο Κορδοπάτης έχει ανάγκη και επιζητά την επικοινωνία, η οποία εξαιτίας της γλωσσικής ασυμβατότητας καθίσταται δυσχερής και επώδυνη.⁵² Το φορτίο

45 Ο συγγραφέας, ωστόσο, έχει διατυπώσει πολλές φορές τις αμφιβολίες του σχετικά με τη χρήση του όρου 'προφορικός', παρά τη δεδομένη μυθολογική κατασκευή του, βλ. Valtinos (2000b: 40) και Valtinos (2009: 323). Ως εκ τούτου, θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον όρο 'ψευδο-προφορικότητα' ('pseudo-orality'), για τη γραπτή αναπαράσταση του προφορικού λόγου. Βλ. Fludernik (2009: 63-66).

46 Chrysomalli-Henrich (2002: 29-41).

47 Grodent (2003: 101).

48 Kotzias (2003: 90).

49 Mackridge (2009: 387-388).

50 Tziouvas (1993: 207-208).

51 Nikolopoulou (2002: 98).

52 «Απελπισμένος, βαδίζω ίσια. Σουρούπωσε, άναψαν τα φώτα. Κουβέντα δεν ήξερα. [...] Τον ρωτάω ύστερα γκρικ σάλα, δωμάτιο ύπνου. Έκλαιγαν τα μάτια μου. Δεν μπορήγαμε να συνεννοηθούμε.» Βλ. Valtinos (12015: 53-54).

της γλωσσικής μοναξιάς είναι ασήκωτο, ενώ η επικοινωνία πραγματώνεται ενίοτε όχι λεκτικά, αλλά με αριθμούς ή με χειρονομίες. Η γλώσσα, η οποία νοείται «ως συνάρτηση ενός κοινού κώδικα επικοινωνίας», «ένα είδος εθνικής ενδυμασίας»,⁵³ χαράσσει τα δικά της εθνικά και πολιτισμικά όρια. Προσλαμβάνεται ως ειδοποιό στοιχείο και ως απαραίτητο ομογενοποιητικό συστατικό της κοινότητας στην οποία ανήκει και αναδεικνύεται σε ζωογόνο πηγή, αφού δίχως ομόγλωσσο άνθρωπο να μιλήσει αισθάνεται «σαν σακί δεμένο».⁵⁴ Ως προς τη γλωσσική του διάσταση, επομένως, το συναίσθημα του ανήκειν σε μια ομόγλωσση κοινότητα αποτελεί δείκτη της εθνικής ταυτότητας του Κορδοπάτη. Άλλωστε, από τη στιγμή που φτάνει στην Αμερική επιδίδεται σε εντατικό κυνήγι ελληνικού στοιχείου, του οποίου τα χαρακτηριστικά διαμορφώνουν το συλλογικό. Ως εκ τούτου, τη συγκρουσιακή σχέση που, ούτως ή άλλως, αναπτύσσεται εξαιτίας των διαφορετικών γλωσσών, ακολουθεί το αίσθημα της αποξένωσης ως απόρροια της ελλιπούς επαφής που καταλύει κάθε δυνατότητα και πιθανότητα επικοινωνίας.

Ο δεύτερος άξονας πάνω στον οποίο αναπτύσσεται η γλωσσική ετερότητα αφορά την αφομοίωση του Κορδοπάτη στα νέα κοινωνικά και γλωσσικά συμπεραζόμενα, η οποία εκφράζεται με τη χρήση, ή καλύτερα την παραφθορά, αμερικάνικων, και, κυρίως, ελληνοποιημένων αμερικάνικων. Πρόκειται για λέξεις που μαρτυρούν τόσο την προφορική πρόσληψή τους και, επομένως, τη φωνητική απόδοσή τους στον γραπτό λόγο, όσο και το πεδίο προέλευσης. Εκτός από κάποιες στερεοτυπικές εκφράσεις (π.χ. «γκουτ μόρνιν», «εξιούσμι»), οι υπόλοιπες δάνειες λέξεις φέρουν το ανάλογο κοινωνικό φορτίο. Λέξεις όπως «μπόσης», «τάιμτσεκ», «μεκάνακας», παραπέμπουν σε λεξιλόγιο εργοστασίου και αποτυπώνουν την εποχή τους· μια εποχή μεταιχμιακή με έντονες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές. Ο λόγος του Κορδοπάτη μπορεί να ιδωθεί ως το σημείο μετάβασης από μια πρωτόγονη και υποανάπτυκτη κοινωνία στην κοινωνία της εντατικής εκβιομηχάνισης και του καπιταλισμού των αρχών του 20^{ου} αιώνα.⁵⁵

Η γλώσσα αποδεικνύεται ένα πεδίο διάδρασης ατομικών, συλλογικών και κοινωνικών οριζουσών, ένας ζωντανός, δρων και όχι πάγιος και αμετάβλητος οργανισμός. Η γλωσσική και υφολογική διαστρωμάτωση του λόγου, η οποία εκπορεύεται από τη δυναμική αλληλεπίδραση και πάλη ανάμεσα στη γλώσσα του Κορδοπάτη και τη γλώσσα του «άλλου» παραπέμπει στη μπαχτινική ετερογλωσσία.⁵⁶ Αποτέλεσμα της ετερογλωσσίας είναι η δημιουργία του υβριδικού

53 Paivanas (2012: 114).

54 Valtinos (122015: 66).

55 Ο Κορδοπάτης, σύμφωνα με την έρευνα του Τσαρλς Μόσκου, συγκαταλέγεται στη δεύτερη περίοδο της ελληνικής μετανάστευσης προς την Αμερική, στο Μεγάλο Μεταναστευτικό Κύμα (1900-1917). Βλ. Moskos (2004: 199).

56 Bakhtin (1980: 146).

λόγου του πρωταγωνιστή, ο οποίος λειτουργεί υπονομευτικά απέναντι στο συμπαγές γλωσσικό του υπόστρωμα, το οποίο υφίσταται αλλοιώσεις.

Εξετάζοντας, λοιπόν, την ετερότητα στη γλωσσική της έκφραση καταλήγουμε στην ανάδειξη μιας ταυτότητας εύπλαστης και ρευστής. Το γλωσσικό ενέργημα του Κορδοπάτη μαρτυρά την υπαρξιακή διάσταση που ενέχει η γλώσσα ως σημαίνον και ως σημαινόμμενο. Σε τι συνίσταται, επομένως, η ιδιοτυπία αυτού του γλωσσικού αμαλγάματος και πώς αυτό αποτελεί ταυτοποίησιμο χαρακτηριστικό του αφηγηματικού προσωπείου; Αφενός, η ιδιωματική γλώσσα συνδέεται με την τοπική καταγωγή και κατ' επέκταση με την περιφερειακή ταυτότητα του Κορδοπάτη, η οποία νομιμοποιεί τον ετερογλωσσικό χαρακτήρα της ελληνικής κοινωνίας της εποχής.⁵⁷ Αφετέρου, η γλωσσική ετερότητα φωτίζει εθνικές πτυχές της ταυτότητας και αποκαλύπτει τη λανθάνουσα συνύπαρξη διαφορετικών γλωσσών, με συνέπεια μια ρευστή γλωσσική και πολιτισμική συνείδηση. Με την εξέλιξη του αφηγηματικού χρόνου κλιμακώνεται ποσοτικά και η χρήση του νέου γλωσσικού κώδικα, ο οποίος δεν αφομοιώνεται σε βάθος αλλά υιοθετείται και αντιγράφεται φωνητικά. Παρά τις δυσκολίες, ο Κορδοπάτης δεν περιθωριοποιείται γλωσσικά, παραμένοντας συνεπής στον σκοπό του. Η πορεία του στην Αμερική διαγράφεται εντός και διαμέσου του λόγου: από το ιδίωμα της αρκαδικής περιφέρειας στο πολυπολιτισμικό αμερικάνικο κέντρο. Συνεπώς, η άποψη του Bakhtin πως η γλώσσα είναι η εικόνα του χαρακτήρα,⁵⁸ επιβεβαιώνεται, αφού ο Κορδοπάτης συνιστά ένα κατασκευάσμα γλωσσικό, σε επίπεδο αφήγησης και σε επίπεδο λόγου.

3. Από την αφηγηματική στη συγγραφική ταυτότητα

Οι αναλογίες της ετερότητας, η σχέση δηλαδή ανάμεσα στον εαυτό και στον άλλον, είναι δυνατόν να λάβουν διάφορες μορφές και να αναπαραχθούν ποικιλοτρόπως. Στην προκειμένη περίπτωση, οι έννοιες του εαυτού και του άλλου μπορούν να ιδωθούν ως ισοδύναμα του λογοτεχνικού ήρωα και του συγγραφέα. Σε συνέντευξή του, το 2000, ο Θανάσης Βαλτινός δηλώνει: «Στον πρώτο τόμο του Συναξαριού υπάρχει ένας πρόλογος. Δεν πρόκειται ακριβώς για εξωκειμενικό στοιχείο. Είναι μέρος της δραματουργίας του βιβλίου [...]. Βεβαίως είναι και αυτό ένα συγγραφικό κόλπο, το να αποσύρεται ο συγγραφέας. Ο συγγραφέας δεν αποσύρεται ποτέ, είναι πάντα από πίσω και ελέγχει την κάθε λεπτομέρεια.»⁵⁹

Πού αρχίζει, λοιπόν, και πού τελειώνει η σχέση του συγγραφέα με τον ήρωα και την ιστορία του; Με άλλα λόγια, ποιο είναι το ακριβές μεταίχμιακό σημείο

57 Για την ετερογλωσσία της ελληνικής κοινωνίας βλ. Tziovas (1993: 163).

58 Bakhtin (1982: 336).

59 Valtinos (2000a: 8-9).

συνάντησης του Βαλτινού και του Κορδοπάτη και πώς αυτή η σχέση (επανα) δραστηριοποιεί τον ρόλο του αναγνώστη; Το σημείο σύγκλισης και απόκλισης, απόκρυψης και αποκάλυψης δεν είναι άλλο από το ίδιο το αφηγηματικό προσωπείο μέσα στο οποίο υπολανθάνει το συγγραφικό. Αυτό, λοιπόν, που πρόκειται να μας απασχολήσει σε αυτή την ενότητα δεν είναι η ίδια η αφηγηματική φωνή, δηλαδή να ταυτίσουμε τον φορέα του λόγου με τον Βαλτινό ή τον Κορδοπάτη, αλλά η ανίχνευση του τρόπου με τον οποίο διαπλέκονται τα δύο προσωπεία.⁶⁰

Ο σύντομος μα συνάμα περιεκτικός πρόλογος του κειμένου φαινομενικά θολώνει τις διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στους ρόλους, ωστόσο, με μια διεξοδική εξέταση μπορούμε να επισημάνουμε τον λειτουργικό του ρόλο. Πρώτα απ' όλα δεχόμαστε την *a priori* μυθοπλαστική κατασκευή του, σύμφωνα και με την άποψη του συγγραφέα,⁶¹ η οποία σε πρώτο επίπεδο έχει στόχευση υπονομευτική και κατ' επέκταση ειρωνική. Αυτή η εν δυνάμει εισαγωγή μάς προετοιμάζει για την κύρια αφήγηση, ενημερώνει για την αληθινή ύπαρξη του ήρωα Αντρέα Κορδοπάτη, τη γραπτή παρακαταθήκη του Αρκάδα και τη σχέση του με τον συντάκτη του προλόγου, τον οποίο δεν θα πρέπει να ταυτίζουμε με τον Βαλτινό. Πραγματικά στοιχεία (όνομα, καταγωγή, γεωγραφικός χώρος) συνδυάζονται με αληθοφανή (π.χ. χρόνος ενεστῶτας, ημερομηνία σύνταξης του προλόγου), έτσι ώστε να συνθέτουν ένα αποτέλεσμα άκρως ρεαλιστικό. Επιπλέον, η αναφορά στο «υλικό», το «ύφος» και τους «τεχνικούς λόγους» μάς εισάγουν στο συγγραφικό εργαστήριο.

Ο αναγνώστης, προσλαμβάνοντας, εν τέλει, τον πρόλογο ως δείκτη ρεαλιστικό, προσδοκά να διαβάσει την προσωπική εξιστόρηση του Κορδοπάτη. Την εξωτερική θέαση του συγγραφικού προσωπείου της τριτοπρόσωπης αφήγησης διαδέχεται η εσωτερική θέαση του πρωτοπρόσωπου αφηγηματικού προσωπείου, χωρίς όμως να απαγκιστρώνεται το ένα από το άλλο. Σύμφωνα με τον Riffaterre, η «μυθοπλαστική αλήθεια» ενεργοποιεί εντονότερα το αναγνωστικό ενδιαφέρον, ακριβώς επειδή βασίζεται στην αληθοφάνεια ως αφηγηματική σύμβαση, δηλαδή, σε ένα αναπαριστώμενο σύστημα που αντανακλά μια πραγματικότητα εκτός κειμένου.⁶² Ως εκ τούτου, ο πρόλογος αποτελεί έναν καλά κατασκευασμένο μηχανισμό αληθοφάνειας μέσω του οποίου ο αναγνώστης αφενός εξασφαλίζει

60 «Στην οργάνωση αυτού του κυνηγιού [ενν. της αποτελεσματικότητας] ο συγγραφέας επιλέγει πρωτίστως τα όπλα του. Αλλά πριν και από αυτά επιλέγει τα προσωπεία που θα φορέσει. Το τρίγωνο νομίζω συμπληρώνεται εδώ: ο συγγραφέας, το πλαίσιο, το προσωπείο.» Valtinos (1997: 332).

61 Artinos - Vlachodimos (2007: 20-21).

62 Τον οξύμωρο όρο 'fictional truth' εισάγει ο Michael Riffaterre με σκοπό να επαναιδιατυπώσει τη παράδοση σχέση ρεαλισμού, μοντερνισμού και μυθοπλασίας. Βλ. Riffaterre (1993: xiii, 1-28).

την οικειότητα ενός κόσμου «υπαρκτού», αφετέρου ικανοποιεί την περιέργειά του να κοιτάξει μέσα από την κλειδαρότρυπα τη ζωή ενός άλλου. Μάλιστα, όπως ήδη αναφέραμε, δεν είναι τυχαίες στον Τύπο οι συχνές αναφορές και απαιτήσεις για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την ύπαρξη και τη ζωή του Κορδοπάτη, ακόμα και την εδραίωση μιας κριτικής θέσης πάνω σε αυτή.⁶³

Πού έγκειται, όμως, η ειρωνική στόχευση του προλόγου; Την απάντηση τη δίνει ο ίδιος ο Βαλτινός: «Ο συγγραφέας εκμεταλλεύεται μια παλιά συνήθεια επιδιώκοντας να την ανανεώσει. Ένα είδος αναφοράς στον αναγνώστη, που, ενώ φαινομενικά τον ενημερώνει για τον ήρωα, ουσιαστικά αποβλέπει στη συσκοτίση και κατ' επέκταση στη μυθοποίηση.»⁶⁴ Επομένως, ο συγγραφέας σκηνοθετεί την εξαπάτηση του αναγνώστη. Ο πρόλογος, παρόλο που εξυπηρετεί τη ρεαλιστική πρόθεση και την πειστικότητα, συνάμα, την υπονομεύει και την ανατρέπει.

Αποτέλεσμα αυτής της υπολανθάνουσας και ομιχλώδους σχέσης είναι η ανάδειξη ενός λόγου υβριδικού μέσα από μια πολυεπίπεδη ετερογλωσσία, η οποία μπορεί να διακριθεί ως εξής: αφενός η κοινωνική ετερογλωσσία του αφηγητή που ήδη ανιχνεύσαμε,⁶⁵ αφετέρου η αφηγηματική, ακόμα και υφολογική, ετερογλωσσία, στο επίπεδο όπου ο λόγος του αφηγητή διαμορφώνεται από τον συγγραφέα και συμφύρεται με αυτόν του συγγραφέα. Άλλωστε, ο λόγος του Κορδοπάτη δεν παρατίθεται αυτούσιος σύμφωνα με το προλογικό σημείωμα, αλλά προκύπτει μέσα από ένα παλίμψηστο στο οποίο συνυπάρχουν ο δικός του γραπτός και προφορικός λόγος από τη μια και ο λόγος του συγγραφέα από την άλλη. Η χρήση ενός προϋπάρχοντος τεκμηρίου και η δημιουργική μετεξέλιξή του μέσα σε νέα συμπραζόμενα είναι γνωστή τακτική του Βαλτινού. Ο πρόλογος, μέσω του οποίου αξιοποιείται και νομιμοποιείται η «τεκμηριοπλασία»⁶⁶ ως αφηγηματικό τέχνασμα, προωθεί έναν «προσχηματικό θάνατο του συγγραφέα» και λειτουργεί ως ειρωνικό όχημα που εκθρονίζει την αλήθεια ως βασικό ζητούμενο της λογοτεχνίας, εγκαθιδρύει όψεις της διαλογικότητας και επικυρώνει τη συγγραφική βούληση ως απόλυτο ρυθμιστή.

Ολοκληρώνοντας τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο δομείται η αφηγηματική ταυτότητα του Αντρέα Κορδοπάτη και πραγματώνεται εντός της αφήγησης, είμαστε σε θέση να προβούμε σε κάποια, ελπίζω, ασφαλή συμπεράσματα. Ο όρος 'ταυτότητα' νοείται ως το μεταιχμιακό σημείο «συνάντησης», σύντηξης

63 Χαρακτηριστική η προσέγγιση της Cicellis (1973: 403-404) την οποία αναλύει και αποδομεί ο Παϊβανάς. Βλ. Paivanas (2012: 108-109).

64 Valtinos (2000a: 8).

65 Πρβλ. τις σελίδες 62-63.

66 Chrysomalli-Henrich (2016: 353).

των κοινωνικών πρακτικών και δεσμών, μέσα από τους οποίους διαμορφώνεται η έννοια της συλλογικότητας, της εθνικότητας, της γλώσσας και της ιδιοσυστασίας του χαρακτήρα στο πρόσωπο του Κορδοπάτη. Το αφηγηματικό προσωπείο, παρά τη φαινομενικά απογυμνωμένη απόδοσή του, σκιαγραφείται με λεπτά περιγράμματα και φέρει έντονα τα σημάδια της διαδρομής που διανύει. Τα αφηγηματικά τεχνάσματα που επιστρατεύονται για την κατασκευή της ταυτότητας, δηλαδή η μεταμφίεση, τα ψευδώνυμα, η εγκόλπωση της ετερότητας στις ποικίλες της εκδοχές, η τομή ανάμεσα στο ατομικό και το συλλογικό, αποκαλύπτουν τον ρευστό και διάτρητο χαρακτήρα της. Δεν πρόκειται για ένα κατασκευάσμα με σταθερή, συμπαγή βάση, καθώς εδράζεται πάνω σε συστήματα πολλαπλά και ευέλικτα, χωρίς αυτό να μας επιτρέπει, ωστόσο, να κάνουμε λόγο για πολλαπλές και διαφορετικές ταυτότητες. Το αφηγηματικό εγώ δεν αλλάζει ριζικά, αλλά μεταμορφώνεται, μετασχηματίζεται, μετατοπίζεται και αναπλάθεται ανάλογα με τα εκάστοτε συμφραζόμενα, τις κοινωνικοπολιτικές συναναστροφές και τα διαφορετικά περιβάλλοντα, ενώ η ετερότητα στις ποικίλες εκφάνσεις της (γλωσσική, πολιτισμική, εθνική ή τοπική) εγκολπώνεται στον πυρήνα της ταυτότητας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός εαυτού διαλογικού, κοινωνικά και ιστορικά αποτυπωμένου.

Ο Κορδοπάτης έχει ταυτιστεί από την κριτική με έναν χαρακτήρα στερεοτυπικής φύσης ο οποίος εκβάλλει σε ένα συλλογικό προσωπείο, αυτό του απόδημου ελληνισμού, άποψη η οποία ενδυναμώνεται και με το *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο Δεύτερο: Βαλκανικοί* - '22 (2000). Πρόκειται για μια εθνική φυσιογνωμία στην οποία εγγράφονται όψεις μιας συλλογικής ταυτότητας μέσα από την οποία, ωστόσο, αναδύονται επικρατέστερες η ατομικότητα και η ιδιοπροσωπία του. Από αυτή την πάλη αυτοπροσδιορισμού και ετεροπροσδιορισμού το μοναδικό χαρακτηριστικό που μένει αμετακίνητο, διακριτό και πραγματικά ταυτοποιήσιμο είναι ο ασίγαστος πόθος του Κορδοπάτη να κατακτήσει μια θέση στην αμερικανική ζωή. Αυτή η έξη, κατά τον Ricoeur, η αδιάλλακτη στάση στην «επιθυμία του να φτάσει στην Αμερική, μιας επιθυμίας που φτάνει στα όρια της μανίας»,⁶⁷ καλείται να διαδραματίσει τον πρωταγωνιστικό ρόλο. Ο εμμονικός αυτοσκοπός του Κορδοπάτη «εξασφαλίζει την αδιάλειπτη συνέχεια μέσα στη μεταβολή και τη μονιμότητα μέσα στο χρόνο, οι οποίες ορίζουν το ταυτόν».⁶⁸

Κατά τη διάρκεια της περιπλάνησής του αναζητά τις όψεις μιας ταυτότητας - κλειδιού που θα του ανοίξει την πόρτα σε μια νέα ζωή χωρίς στερήσεις. Μολονότι ο καθημερινός βίος στην Αμερική παρουσιάζεται με χρώματα μουντά και τραχιά, η ελπίδα και το κυνήγι της ευζωίας αποδεικνύονται καθοριστικά. Μήπως, τελικά,

67 Charalampidou (1999: 234).

68 Ricoeur (1998: 166).

ο Κορδοπάτης είναι ένας σιωπηλός ονειροπόλος; Μήπως συνεπαρμένος από τον διακαή πόθο του, εν τέλει, το «μόνο που αναζητά είναι η αόρατη επικράτεια της επαγγελίας, μια χώρα που δεν υπάρχει, μα που την κουβαλά μέσα στ' όνειρό του και πιθανόν τη βλέπει σαν ένα επέκεινα»;⁶⁹ Είναι βέβαιο, πάντως, πως η περιπλάνηση πραγματοποιείται και εκ των έσω. Ακόμα κι αν η φωνή της συνειδησης παραμένει σιωπηλή και η συναισθηματική έκφραση ατελής, ο φόβος και η αγωνία διαγράφουν, παράλληλα, τροχιά δοκιμασίας στην προσωπική ενδοχώρα του Κορδοπάτη.

Βιβλιογραφία

- Abrams, M. H. 2010. *Lexiko Logotechnikon oron*. Transl. by G. Delivoria – S. Chatziioannidou. Athina. [Λεξικό Λογοτεχνικών όρων. Μτφρ. Γ. Δεληβοριά – Σ. Χατζηιωαννίδου. Αθήνα.]
- Artinos, A. – Vlachodimos, D. 2007. Syzitiisi me ton Thanasi Valtino. *Nea Estia* 1802, 5–28. [Αρτινός, Α. – Βλαχοδήμος, Δ. 2007. Συζήτηση με τον Θανάση Βαλτινό. *Νέα Εστία* 1802, 5–28.]
- Bakhtin, M. 1980. *Provlimata logotechnias kai aisthitikis*. Transl. by G. Spanos. Athina. [Μπαχτίν, Μ. 1980. Προβλήματα λογοτεχνίας και αισθητικής. Μτφρ. Γ. Σπανός. Αθήνα.]
- Bakhtin, M. 1982. *The Dialogic Imagination. Four Essays*. Transl. by C. Emerson. Texas.
- Barthes, R. 2002. *S/Z*. Transl. by R. Miller. Oxford.
- Charalampidou, N. 1999. I afigimatiki poreia tou Thanasi Valtinou: O logos kai i Istoría. In T. Krontiri – K. Kitsi-Mytakou (eds.), *I logotechnia kai oi proýpotheses tis. Timitiko afieroma stin Tzina Politi*. Thessaloniki, 227–249. [Χαραλαμπίδου, Ν. 1999. Η αφηγηματική πορεία του Θανάση Βαλτινού: Ο λόγος και η Ιστορία. In T. Κροντήρη – Κ. Κίτση-Μυτάκου (επιμ.), *Η λογοτεχνία και οι προϋποθέσεις της. Τιμητικό αφιέρωμα στην Τζίνα Πολίτη*. Θεσσαλονίκη, 227–249.]
- Chrysomalli-Henrich, K. 2002. To chaos tis amesotitas, i armonia logou kai periechomenon. *Stoicheia tis poiitikis tou Thanasi Valtinou. Porfyras* 103, 29–41. [Χρυσομάλλη-Henrich, K. 2002. Το χάος της αμεσότητας, η αρμονία λόγου και περιεχομένων. Στοιχεία της ποιητικής του Θανάση Βαλτινού. *Πόρφυρας* 103, 29–41.]
- Chrysomalli-Henrich, K. 2016. *Kathodos ton ennia kai Orthokosta, dyo didyma adelfia (?) kai o methysteros krikos, To Synaxari Antrea Kordopati*. *Vivlio deftero: Logos kai antilogos stin trilogia polemou tou Thanasi Valtinou. Porfyras* 158, 350–360. [Χρυσομάλλη-Henrich, K. 2016. *Κάθοδος των εννιά και Ορθοκωστά, δυο δίδυμα αδέρφια (?) και ο μεθύστερος κρίκος, Το Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη*. Βιβλίο Δεύτερο: Λόγος και αντίλογος στην τριλογία πολέμου του Θανάση Βαλτινού. *Πόρφυρας* 158, 350–360.]
- Cicellis, K. 1973. *Thanásis Valtinós. Synaxári Andréa Kordhopáti*. Athens. Kédhros. 1972. 135 pages. 40 dr. *Books Abroad* 47/2, 403–404.
- Danopoulos, K. 2013. *Vivliografia Thanasi Valtinou (1958–2004). Me sympliroma os to 2013 gia tis aftoteleis ekdoseis*. Athina. [Δανόπουλος, Κ. 2013. Βιβλιογραφία Θανάση Βαλτινού (1958–2004). Με συμπλήρωμα ως το 2013 για τις αυτοτελείς εκδόσεις. Αθήνα.]
- Fludernik, M. 2009. Conversational Narration/Oral Narration. In P. Hühn – J. C. Meister – J. Pier – W. Schmid (eds.), *Handbook of Narratology*. Berlin, 63–66.

- Genette, G. 1972. *Figures III. Discours du récit. Essai de méthode*. Paris.
- Grodent, M. 2003. Το synaxari του Thanasi Valtinou. In Th. Pylarinos (ed.), *Gia ton Valtino. Kritika keimena*. Lefkosia, 97-101. [Το συναξάρι του Θανάση Βαλτινού. In Θ. Πυλαρινός (επιμ.), *Για τον Βαλτινό. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία, 97-101.]
- Harvey, W. J. 1965. *Character and the Novel*. London.
- Kostiou, K. 2005. *Eisagogi stin poiitiki tis anatropis. Satira, eironeia, parodia, chioumor*. Athina. [Κωστίου, Κ. 2005. *Εισαγωγή στην ποιητική της ανατροπής. Σάτιρα, ειρωνεία, παρωδία, χιούμορ*. Αθήνα.]
- Kotzia, E. 2012. Το klasiko kai to romantiko sto ergo tou Thanasi Valtinou. *The Athens Review of Books* 32, 61. [Κοτζιά, Ε. 2012. Το κλασικό και το ρομαντικό στο έργο του Θανάση Βαλτινού. *The Athens Review of Books* 32, 61.]
- Kotzias, A. 2003. *Synaxari Antrea Kordopati*, afigima Thanasi Valtinou. In Th. Pylarinos (ed.), *Gia ton Valtino. Kritika keimena*. Lefkosia, 89-92. [Κοτζιάς, Α. 2003. *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, αφήγημα Θανάση Βαλτινού*. In Θ. Πυλαρινός (επιμ.), *Για τον Βαλτινό. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία, 89-92.]
- Kristeva, J. 2004. *Xenoi mesa ston eaftho mas*. Transl. by V. Patsogiannis. Athina. [Ξένοι μέσα στον εαυτό μας. Μτφρ. Β. Πατσογιάννης. Αθήνα.]
- Mackridge, P. 2009. *Glossa kai ethniki taftotita stin Ellada, 1766-1976*. Transl. by Gr. Kondylis. Athina. [Γλώσσα και εθνική ταυτότητα στην Ελλάδα, 1766-1976. Μτφρ. Γρ. Κονδύλης. Αθήνα.]
- Margolin, U. 1986. The Doer and the Deed. Action as a Basis for Characterization in Narrative. *Poetics Today* 7/2, 205-225.
- Mastrodimitris, P. D. 2005. *Eisagogi sti neoelliniki filologia*. Athina. [Μαστροδημήτρης, Π. Δ. 2005. *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*. Αθήνα.]
- Mike, M. 2001. *Metamfieseis sti neoelliniki pezografia (19^{ος}-20^{ος} aionas)*. Athina. [Μικέ, Μ. 2001. *Μεταμφιέσεις στη νεοελληνική πεζογραφία (19^{ος}-20^{ος} αιώνας)*. Αθήνα.]
- Moskos, Ch. 2004. Οι Ellines tis Amerikis. In R. Clogg (ed.), *I elliniki diaspora ston 20° aiona*. Transl. by M. Fragkou. Athina, 199-221. [Μόσκος, Τσ. 2004. Οι Έλληνες της Αμερικής. In R. Clogg (επιμ.), *Η ελληνική διασπορά στον 20^ο αιώνα*. Μτφρ. Μ. Φράγκου. Αθήνα, 199-221.]
- Nikolopoulou, M. 2002. Η martyria sto ergo tou Thanasi Valtinou. *Porfyra* 103, 95-103. [Νικολοπούλου, Μ. 2002. Η μαρτυρία στο έργο του Θανάση Βαλτινού. *Πόρφυρας* 103, 95-103.]
- Paivanas, D. 2012. *Via kai afigisi: Istoría, ideologia kai ethnikos politismos stin pezografia tou Thanasi Valtinou*. Athina. [Παϊβανάς, Δ. 2012. *Βία και αφήγηση: Ιστορία, ιδεολογία και εθνικός πολιτισμός στην πεζογραφία του Θανάση Βαλτινού*. Αθήνα.]
- Paraskeva, M. 2016. *To synaxari tis grafis. Opseis tis afigisis sta 'Synaxaria Antrea Kordopati' tou Thanasi Valtinou*. Master's Thesis. Patra. [Παρασκευά, Μ. 2016. *Το συναξάρι της γραφής. Όψεις της αφήγησης στα 'Συναξάρια Αντρέα Κορδοπάτη' του Θανάση Βαλτινού*. Μεταπτυχιακή εργασία. Πάτρα.]
- Ricoeur, P. 1998. *O idios o eafthos os allos*. Transl. by V. Iakovou. Athina. [Ricoeur, P. 1998. *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*. Μτφρ. Β. Ιακώβου. Αθήνα.]
- Riffaterre, M. 1993. *Fictional Truth*. Baltimore - London.
- Sachinis, A. 1984. *Mesopolemikoi kai Metapolemikoi pezografai*. Athina. [Σαχίνης, Α. 1984. *Μεσοπολεμικοί και Μεταπολεμικοί πεζογράφοι*. Αθήνα.]
- Tziouvas, D. 1993. *To palimpsisto tis ellinikis afigisis. Apo tin afigimatologia sti dialogikotita*. Athina. [Τζιόβας, Δ. 1993. *Το παλίμψηστο της ελληνικής αφήγησης. Από την αφηγηματολογία στη διαλογικότητα*. Αθήνα.]

- Valtinos, Th. 1964. Ta taxidia tou Antrea Kordopati. O *Tachydromos* 511, 12-14; 512, 12-14; 513, 12-13; 514, 12-13; 515, 16. [Βαλτινός, Θ. 1964. Τα ταξίδια του Αντρέα Κορδοπάτη. Ο *Ταχυδρόμος* 511, 12-14; 512, 12-14; 513, 12-13; 514, 12-13; 515, 16.]
- Valtinos, Th. 1972. *Synaxari Antrea Kordopati, Vivlio Proto: Ameriki*. Athina. [Βαλτινός, Θ. 1972. *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο Πρώτο: Αμερική*. Αθήνα.]
- Valtinos, Th. 1997. Pera apo tin pragmatikotita. To istoriko gegonos os stoicheio mythou. In *Istoriki pragmatikotita kai neoelliniki pezografia (1945-1995)*. Epistimoniko Symposio, Etaireia Spoudon Neoellinikou Politismou kai Genikis Paideias (7-8 Apriliou 1995). Athina, 329-339. [Βαλτινός, Θ. 1997. Πέρα από την πραγματικότητα. Το ιστορικό γεγονός ως στοιχείο μύθου. In *Ιστορική πραγματικότητα και νεοελληνική πεζογραφία (1945-1995)*. Επιστημονικό Συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (7-8 Απριλίου 1995). Αθήνα, 329- 339.]
- Valtinos, Th. 2000a. O syngrafeas den aposyretai pote. To *Vima - Vivlia* 16/6/2000, 8-9. [Βαλτινός, Θ. 2000a. Ο συγγραφέας δεν αποσύρεται ποτέ. Το *Βήμα - Βιβλία* 16/6/2000, 8-9.]
- Valtinos, Th. 2000b. O kosmos mas einai stenos. Synentefxi ston Alexi Stamati. O *Kosmos tou Ependyti* 18/11/2000, 40-42. [Βαλτινός, Θ. 2000b. Ο κόσμος μας είναι στενός. Συνέντευξη στον Αλέξη Σταμάτη. Ο *Κόσμος του Επενδυτή* 18/11/2000, 40-42.]
- Valtinos, Th. 2009. *Krasi kai nyμφes. Mikra keimena epi pantos*. Athina. [Βαλτινός, Θ. 2009. *Κρασί και νύμφες. Μικρά κείμενα επί παντός*. Αθήνα.]
- Valtinos, Th. 122015. *Synaxari Antrea Kordopati, Vivlio Proto: Ameriki*. Athina. [Βαλτινός, Θ. 122015. *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο Πρώτο: Αμερική*. Αθήνα.]
- Valtinos, Th. 2016. O Thanasis Valtinos afigeitai kai syzita me to koino. *Porfyra*s 158, 336-344. [Βαλτινός, Θ. 2016. Ο Θανάσης Βαλτινός αφηγείται και συζητά με το κοινό. *Πόρφυρας* 158, 336-344.]
- Ziras, A. 2002. I anthropini komodia tou Thanasi Valtinou: O koinos logos kai o logos tis istorias stin Orthokosta. *Porfyra*s 103, 89-93. [Ζήρας, Α. 2002. Η ανθρώπινη κωμωδία του Θανάση Βαλτινού: Ο κοινός λόγος και ο λόγος της ιστορίας στην *Ορθοκωστά*. *Πόρφυρας* 103, 89-93.]

